

Emerik Munjiza*

*Šolski vrtovi v osnovnem šolstvu Hrvaške od začetka do 2014***

School gardens in Croatian primary schools from their beginnings up until 2014

Izvleček

Članek govori o razvoju šolskih vrtov na Hrvaškem skozi šest obdobjev od prvih fragmentarnih poročil o šolskih vrtovih od 11. do 18. stol., o prvih omembah šolskih vrtov v prvih šolskih predpisih, uredbah, navodilih in učnih načrtih med 18. in 19. stol., zakonski določitvi in ureditvi šolskih vrtov v 2. pol. 19. stol. in 1. pol. 20. stol., do stagnacije in obnove šolskih vrtov med obema svetovnima vojnoma, o vključitvi šolskih vrtov v šolske pionirske zadruge po 2. svet. vojni in sodobni ponovni uveljavitvi šolskih vrtov.

Abstract

The article presents the development of school gardens in Croatia through six distinct periods – from the first fragmented records of such gardens between the 11th and 18th centuries, through to the first times such gardens were mentioned in the first school rules, regulations, instructions and curricula between the 18th and 19th centuries. Also examined are the legal definition and regulation of school gardens in the 2nd half of the 19th century and 1st half of the 20th century, up until the stagnation and revival of school gardens in the period between the two world wars, the incorporation of school gardens into the Pioneers Cooperatives following WWII, and the contemporary reaffirmation of school gardens.

Šolski vrtovi po Evropi

Šolski vrtovi so bili razširjeni v večini zahodnoevropskih držav. Vrtovi so imeli poleg vzgojno-izobraževalne vloge tudi pomembno vlogo pri napredku narodnega gospodarstva, katerega nivo so tudi dvigovali. V Belgiji in na Nizozemskem so ob gospodarskem pomenu poudarjali predvsem vzgojno-izobraževalno vlogo šolskih vrtov. Posebno skrb so namenjali povezovanju šolskega vrta in pouka, še posebej naravoslovja. Naravoslovje je temeljilo na nazornem pouku in prav šolski vrtovi so bili pravi kraj

* Emerik Munjiza, izredni profesor pedagogike v pokoju, Velika Kapanica, Hrvaška, e-pošta: emunjiza@gmail.com

** Po recenzijskih predlogih in s soglasjem avtorja je članek uredila urednica M. R.

za neposredno spoznavanje snovi in vir za gradivo različnih šolskih zbirk. Vsaka šola bi morala imeti za pouk naravoslovja zbirke, kot so npr. zbirka kamnin, zemlje, rudnin svojega okoliša; herbarij; zelenjave, zdravilnih rastlin, strupenih rastlin; zbirko žuželk, živalskih kož, rogov; zbirko skorij dreves, vertikalnih in horizontalnih prerezov debel; zbirko industrijskih rastlin in zbirko orodja za vzgojo sadnega drevja. Večino teh zbirk bi lahko zbrali na šolskem vrtu.

Nemci so nekaj več pozornosti pripisovali gospodarskemu pomenu šolskih vrtov, niso pa zanemarjali njegove vzgojno-izobraževalne vloge. Ostale države zahodne Evrope so bile blizu eni od omenjenih alternativ. Zahodnoevropske države se niso kot mi izgubljale v jalovi razpravi, kakšno gospodarsko ali vzgojno-izobraževalno vlogo naj imajo šolski vrtovi, pač pa so iskali uspešne načine povezovanja.

Naša pedagoška periodika je prenašala izkušnje zahodnoevropskih držav in s tem zagotavljala dobro teoretično osnovo. Že tedaj so ugotavljali, da je potrebno tuje izkušnje sprejemati kritično. Tisto, kar nam ustreza, je potrebno sprejeti, ostalo pa zavrniti. *»Nemci, na primer, imajo veliko literature o delovanju v ljudskih šolah, oni so nam tudi najbolj dosegljivi. Zato mislim, da moramo preučiti njihove zapise o tem in se ne smemo sramovati sprejeti tisto, kar nam ustreza, in opustiti, kar ne ustreza našim razmeram.«*¹

Obdobja v razvoju šolskih vrtov na Hrvaškem

Časovni in vsebinski razvoj šolskih vrtov lahko prikažemo skozi šest obdobj.

Začetki in razvoj šolskih vrtov na Hrvaškem do leta 1918²

a. Prva fragmentarna poročila o šolskih vrtovih XI–XVIII. stoletje

Prvi šolski vrtovi so bili po svojem značaju botanični.³ Stali so ob šolah ali so bili splošno dostopni – javni. Ker so se tudi javni vrtovi uporabljali za potrebe šolskega pouka, jih lahko štejeemo za šolske vrtove. Sledimo jim lahko od XI. stoletja.

*»Leta 1023 je bil postavljen samostan Sv. Benedikta na otoku Lokrum. Benediktinski samostani so bili središče poljedelstva in obrti in so prispevali k boljšemu materialnemu položaju kraja, v katerem so delovali. No, njihova glavna dejavnost je bila vzgoja in poučevanje.«*⁴

1 V., 1880, 290.

2 Pregled šolskih vrtov na Hrvaškem do leta 1918 temelji na avtorjevem članku: Munjiza Emerik, Šolski vrtovi u osnovnom školstvu Hrvatske do 1918. godine, Anali za povijest odgoja, 1, Zagreb, 1992, str. 93–102.

3 Botanični vrtovi so zasajeni z drevesi in grmičevjem. V šolske namene jih uporabljajo za sprehode, nazorni pouk. Prvi botanični vrt je bil ustanovljen leta 1593 v Heidelbergu. Iz gospodarskega razloga so nato začeli ustanavljati vrtove ob sirotišnicah in šele kasneje so ti prevzeli tudi vzgojno-izobraževalno vlogo.

4 Adamović, 1885, 9.

Iz navedenega vidimo, da je imelo samostansko zemljišče tudi značilnosti šolskih vrtov, da so menihi v njih delali, se učili in vzgajali. Opazno je, da so že tedaj razlikovali in artikulirali pojme vzgoje in izobraževanja.

Naslednji podatek o šolskih vrtovih je vezan na posvetno mestno šolstvo prav tako v Dubrovniku med letoma 1600 in 1700.

»Po koncu pouka, popoldne se je po navadi učitelj sprehodil do Gruža, kjer je p. Frano Gundulić imel lepo hišo z vrtom, ki je nekoč pripadala družini Gjurković (Giorgi). Tja bi pogosto popeljal tudi učence, da jim nazorno pokaže tisto travo, tisto drevo, tisti rožo, o kateri je govoril v šoli.«⁵

Fragmentarni posamezni podatek o šolskem vrtu v severni Hrvaški je iz leta 1771. *»Tukaj moram omeniti, da so v Krajini ustanovljeni poizkusni vrtovi že 1771 in je en tak ustanovljen tudi v Vrbovi na zemljišču Kainerovih kb. 17..., ki se še danes imenuje Dudinjak.«⁶*

Že ti posamezni fragmentarni podatki kažejo na njihov različni značaj: botanični, proizvodno-gospodarski, poskusni.

b. Šolski vrtovi v prvih šolskih predpisih, uredbah, navodilih in učnih načrtih med XVIII. in XIX. stoletjem

V obdobju pred šolskimi zakoni so bile šole in v okviru njih tudi šolski vrtovi obravnavani v šolskih predpisih, uredbah, navodilih in učnih načrtih. Tedanji šolski predpisi so včasih vsebovali tudi učne načrte.

Tako Felbiger⁷ v svojem Splošnem šolskem redu iz leta 1774 navaja med šolskimi predmeti tudi naravoslovne znanosti in hišno gospodarstvo. Vsi kasnejši šolski zakoni⁸ imajo podobne predmete praktične vsebine: pouk kmetijstva, nauk o gradnji za dečke in začetke gospodinjstva za deklice, pouk čebelarstva, sadjarstva in ženskih opravil.

Za vse navedene učne predmete s praktično vsebino je bilo potrebno zagotoviti pogoje za praktične vaje. Najbolj primeren medij za uresničitev praktičnega pouka v tedanjih razmerah je bil šolski vrt. O pomenu šolskih vrtov za izvajanje praktičnih vrtov in potrebi po njihovem ustanavljanju govorijo določila uredb o ponavljalni šoli.

Leta 1808 je v Krajini izšla uredba *»o ureditvi vzornega čebelnjaka in gojitvi sviloprejke in se v ta namen določa posebna nagrada za učitelje, ki se izkažejo pri tem delu.«⁹*

Bolj podrobna je bila uredba iz leta 1817. Zahtevala je ustanavljanje šolskih produkcijskih vrtov, iz katerih so delili krajanom sadike sadnega drevja, murv in trse

5 Adamović, 1885, 57.

6 Petak, 1998, 37, po Spomenici šole.

7 Johann Ignaz Felbiger (1724–1788), opat. Marija Terezija mu je zaupala izvedbo šolske reforme za področje avstrijskega cesarstva in s tem tudi za področje Hrvaške. Felbiger je uvedel šolski sistem: trivialke, glavne šole in normalke.

8 Po letu 1774 so na področju Hrvaške izšli še naslednji šolski zakoni: Ratio educationis – 1777 in 1805 ter Systema scholarium elementarium – 1845.

9 Historijat ..., Hrvaški šolski muzej, naprej HŠM P-4282, 4.

vinske trte.¹⁰ To je čas, ko tudi uradna statistika sledi ustanavljanju in delovanju šolskih vrtov, v Vojni krajini od leta 1816 in civilni Hrvaški od 1836.¹¹

Cuvaj navaja, da je bil eden prvih šolskih vrtov pri nas ustanovljen v Vrbovcu leta 1840. Isti avtor tudi navaja, da zaradi na splošno slabega položaja v šolstvu ta koristna ideja ni bila sprejeta v večjem obsegu.

Število šolskih vrtov je bilo relativno majhno vse do uvedbe obveznega ustanavljanja vrtov pri vsaki šoli. Ustanovitev in delo šolskih vrtov so pred ureditvijo z zakonom (1871 in 1874) urejale številne uredbe. Leta 1856 je bilo določeno, da se pri vsaki šoli uredijo poizkusni vrtovi. Določba iste vsebine je bila naslednje leto izdana z Uredbo (Naredbo) cesarsko-kraljevega sveta, ki pa je tudi priporočala, da ima vsaka šola še čebelnjak. Leta 1868 je Vojaško ministrstvo določilo obvezo uvedbe sadjarstva v ljudske šole.

Uredba o ponavljalni šoli, ki govori o proizvodno-gospodarski naravnosti šolskih vrtov, je izšla 1857. S to okrožnico je določeno, da naloga šolskih vrtov ni samo izvajanje kmetijskega pouka, ampak tudi prispevanje k napredovanju narodnega kmetijstva in proizvodnja sadik sadnega drevja.¹²

Deset let pozneje, leta 1867, je vojno ministrstvo obnovilo uredbo o ustanavljanju šolskih vrtov in njihov pomen za prakso pri pouku predmetov z gospodarsko vsebino. V tem obdobju se šolski vrtovi izrecno vežejo na šole in dobivajo nov značaj: sadjarsko-proizvodni in poučno-praktičnega.

c. Definitivna zakonska določitev in ureditev šolskih vrtov v drugi polovici XIX. stol. in prvi polovici XX. stoletja

Sprejeti šolski zakoni med letoma 1871 in 1918 so predpisovali obveznost šolskih vrtov.¹³ Prvi šolski zakon iz leta 1871 govori o zaželenosti šolskih vrtov ... »vsaka šola mora imeti telovadišče (hrv.: »jačalište«), po potrebi pa tudi poskusne vrtove (hrv.: »pokušalište«¹⁴).¹⁵ Šolski zakon iz leta 1874 jih predpisuje kot obvezne ... »ob vsaki ljudski šoli mora biti šolski vrt za praktične vaje v gospodarstvu, igrišče (hrv.: »gombalište«) in vodnjak za pitno vodo in potrebe učiteljev.«¹⁶ Zakon iz l. 1888 je dobesedno prenesel določbe iz zgoraj omenjenega zakona, zato ga ne bomo obravnavali.

Kaže, da upravne in šolske oblasti niso bile zadovoljne s kvaliteto in kvantiteto šolskih vrtov niti po sprejetju omenjenih zakonskih določb, saj so vedno znova s svojimi odločbami opozarjali na njihov pomen. Tako so obnovili uredbo, ki je 26. 3. 1878

10 Historijat ..., HŠM, P-4282.

11 Podrobneje Munjiza, 2003.

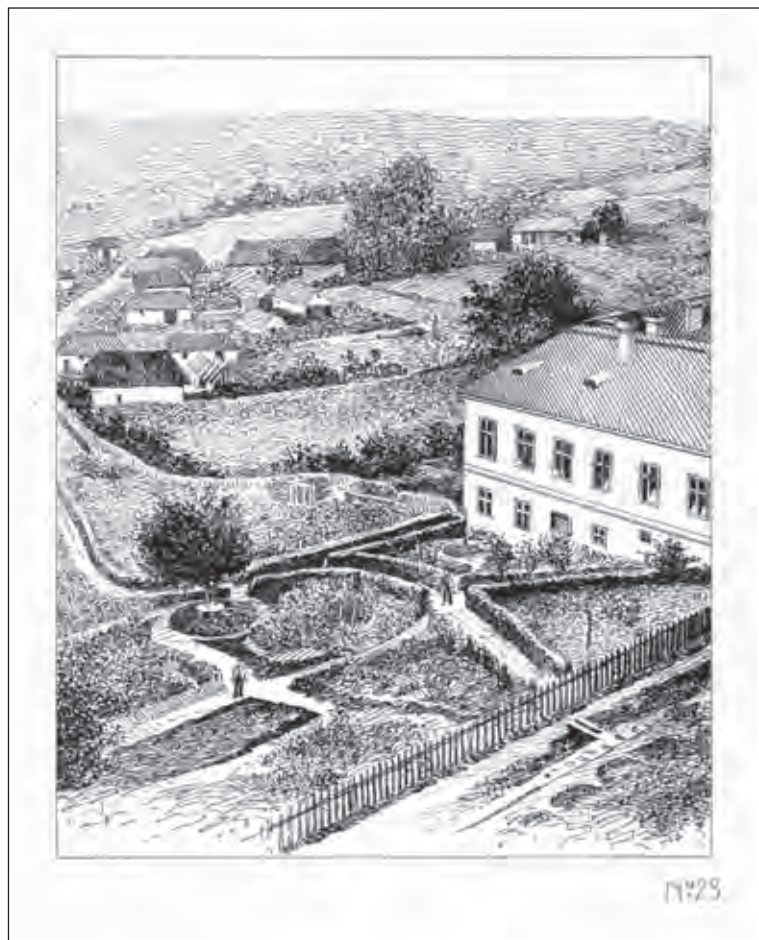
12 Historijat ..., HŠM, P-4282.

13 V tem obdobju so bili sprejeti trije šolski zakoni: leta 1871 za področje Vojne krajine, 1874 za civilno Hrvaško in leta 1888 enoten šolski zakon, saj je bila Vojna krajina 1886 vključena v civilno Hrvaško.

14 Že prej smo govorili o poskusnih šolskih vrtovih, v omenjenem zakonu ga označujejo s hrvaškim izrazom »pokušalište«.

15 Zakon 1871, čl. 19.

16 Zakon 1874, čl. 38.

*Šolski vrt v Šandrovcu okoli 1900.
(Hrvaški šolski muzej, originalna ilustracija, MP 5878)*

določala, da morajo vse šole – deške, dekliške in mešane – imeti poizkusne vrtove, kjer se bodo otroci praktično učili sadjarstva, vinogradništva in vrtnarstva. Kaže, da je bilo pri nastajanju šolskih vrtov veliko težav, saj je leta 1881 poročal o tem tudi časopis »Narodne novine«. Eden od razlogov je bilo tudi učiteljevo razumevanje pomena šolskega vrta. Ali naj se ga uredi za proizvodnjo-pridobivanje dobrin ali za vzgojno-izobraževalni namen?

Na razpravi v finančnem odboru leta 1890 so se pritoževali nad stanjem šolskih vrtov, »ki da so zapuščeni in se na njih seje koruza za prašiče. Res je, žalibog so primeri, da učitelj daje večjo pozornost prašičem kot šoli.«¹⁷

17 Cuvaj, 1910–1913, VII, 186.

Kaže, da so se upravne in šolske oblasti naveličale izdajanja številnih navodil, uredb in zakonov, ki niso prinesli izboljšav v delovanju vrtov. O tem priča razprava v saboru v letu 1907. *»Kaže, da je trud kr. deželne vlade v zadnjem času upadel, saj veliko šol nima šolskih vrtov in v zadnjem času tudi šolski nadzorniki pri svojih inšpekcijskih pregledih šol nimajo dovolj interesa in skrbi, da bi le-ti pravilno delovali.«*¹⁸

V tem obdobju se je odvijala strokovna polemika o vlogi šolskih vrtov. Odgovoriti je bilo potrebno na vprašanje, katera je dominantna vloga šolskih vrtov: gospodarsko-proizvodna ali izobraževalna. Da bi dobili končen odgovor na to dilemo, je banska uprava leta 1894 sklicala konferenco šolskih nadzornikov. Večina jih je menila, da je primarna vloga šolskih vrtov poučna in od tedaj naprej se govori o šolskih vrtovih kot vzgojno-izobraževalnih.

V treh zgoraj predstavljenih etapah so imeli šolski vrtovi različne vloge, bili so botanični vrtovi, gospodarski, gospodarsko-poskusni, učno-poskusni, gospodarsko-proizvodni in vzgojno-izobraževalni.

Za in proti šolskim vrtovom

Šolski vrtovi so v 19. stoletju precej razdelili pedagoške teoretike in praktike (tedaj so bili teoretiki praviloma tudi praktiki). Pogosto so imeli diametralno nasprotna mnenja: eni so v šolskih vrtovih videli samo dobro in napredno, drugi pa samo slabo in še eno nerealno pedagoško novost. Navadno kritika izhaja iz izključevanja: eni so jim očitali prevladujočo gospodarsko naravnost in da odvrčajo ljudsko šolo od njene glavne naloge, drugi pa so jim očitali, da imajo premajhen gospodarski vpliv in ne prispevajo k napredku narodnega gospodarstva. Maloštevilni so bili tisti, ki so poskušali obe značilnosti šolskih vrtov, vzgojno-izobraževalno in gospodarsko, obravnavati v enakem sorazmerju.

Tudi pri šolskih vrtovih se je izkazala naša pomanjkljivost, počasna odzivnost, neizvajanje teoretičnih rešitev v praksi, njihovo vnaprejšnje zavračanje oz. površna uporaba ter zvrčanje krivde nanje v primeru slabih rezultatov. *»Tudi pri nas je uzakonjena rešitev, da mora vsaka ljudska šola imeti šolski vrt, a se tisti, za katere je oblast upala in računala, da bodo zakon izpeljali, žalibog še zdaleč ne trudijo in so tako šolski vrtovi ostali samo na papirju. No, upajmo, da tako ne bo za zmeraj.«*¹⁹

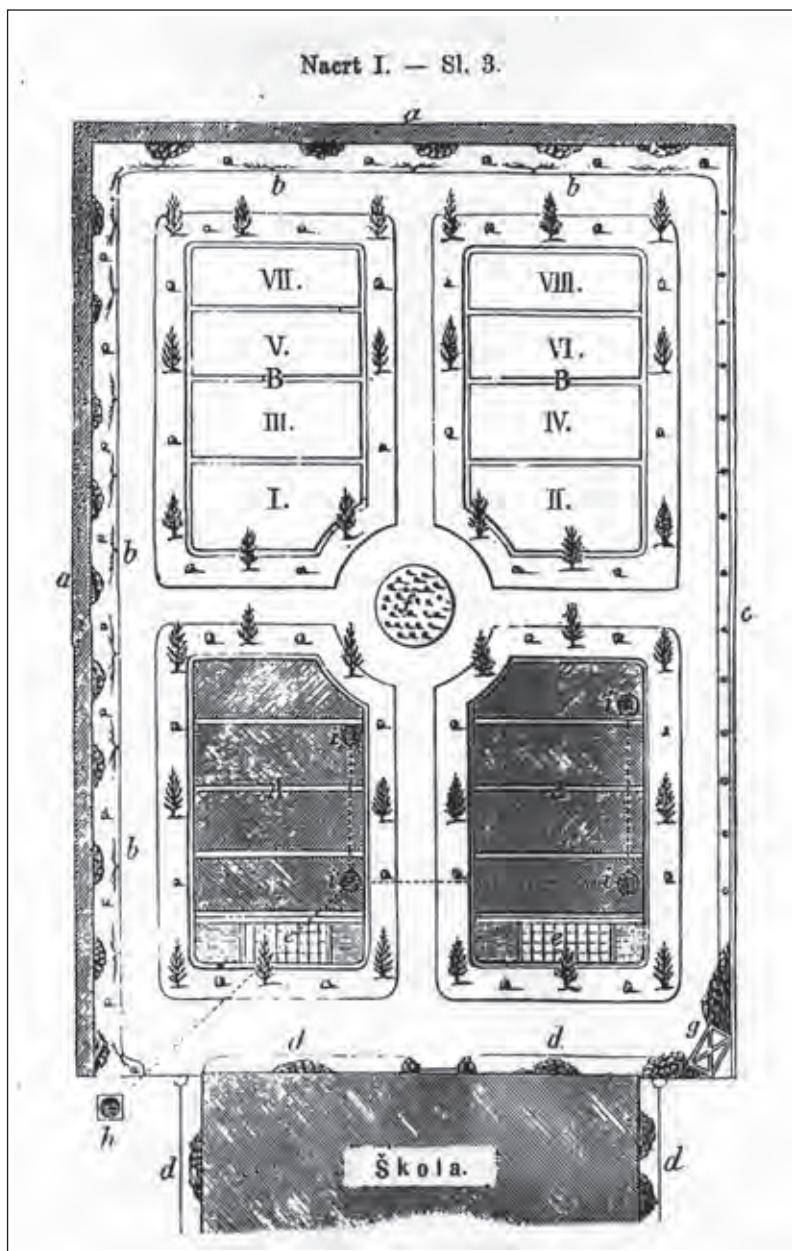
Šolski vrtovi so imeli tudi ogorčene nasprotnike, ki v njih niso videli nič dobrega. *»Vrt ni učni pripomoček. Če naj ga učitelj rabi pri naravoslovnem pouku, potem je narava boljša od vrta. Če naj ga rabi za gospodarski pouk, potem je dovolj tudi njegov, učiteljev vrt, še boljša so urejena gospodarstva. Šolski vrt je šoli oz. določenemu učitelju le v breme in namenjen zavajanju ljudi.«*²⁰

18 Cuvaj, 1910–1913, VIII, 901.

19 V., 1880, 290.

20 M. I. A., 1911, 154.

Tloris šolskega vrta s pojasnilom oznak (legenda): A zelenjavni vrt, B grede s cepljenci, a) zelene ozare za sadno drevje, b) pritlikavo sadno drevje v obliki brajde, c) vinska trta, d) vinska trta in sadno drevje, e) kališče (grede za kaljenje), h) cvetlične grede, g) senčna uta, h) vodnjak, i) kal (lokev), o) industrijske rastline.
(Vir: Davorin Trstenjak: Šolski vrt u selu, Zagreb 1883, str. 19)

To je primer mnenja ekstremnega nasprotnika. Na srečo so bili v praksi tudi primeri, ko so učitelji, praktiki delovali inovativno, bolje od zakonskih določb, njihovi vrtovi so bili vzorni. Obstajalo je tudi dokaj objektivno mnenje, da vrt kot tak ne more izboljšati vzgojno-izobraževalnega dela in je le del šole. *»Naj nihče ne pričakuje, da bo šolski vrt kot tak izboljšal pouk in vzgojo; naravoslovni pouk je le del ljudske izobrazbe in tudi celoten pouk naravoslovja ne spada v šolski vrt.«*²¹

Če izključimo ekstremna mnenja o šolskih vrtovih, so prevladovala stališča, da so le-ti inštitucija, ki je precej izboljšala vzgojno-izobraževalno delo.

Velikost šolskih vrtov ni bila natančno določena, odvisna je bila od velikosti in možnosti šole, orientacijsko se je gibala med 9 in 36 ari. Če obstaja možnost, naj bi bil vrt blizu šole, da bi lažje organizirali delo in na njem lažje izvajali del pouka. Zemljišče šolskega vrta je moralo biti ograjeno. Ograjo je naredila občina, lahko iz različnega materiala (dreves, žice, zidana ali naravna itd). Vrtovi so bili razdeljeni na manjše grede, med njimi so bile narejene dovolj široke potke. Grede so bile lahko različnih geometrijskih oblik in kot take so dajale poseben vizualni vtis in omogočale povezavo s poukom matematike. K vtisu šolskega vrta so lahko prispevale posejane rože ob robovih gred in drevesa ob ograji.

Da bi šolski vrt izpolnjeval vzgojno-izobraževalno in gospodarsko nalogo, naj bi imel: najpomembnejše primere listavcev in iglavcev ter grmovja, gredice za divjake in cepljence, poskusno gredo, primere jedilnih, zdravilnih in strupenih rastlin, nasad murv, zelenjavni vrt, cvetlične grede, čebelnjak in vinograd, kjer so bile zanj dane razmere.

Na vzgojno-izobraževalnem pomenu šolski vrt pridobi, če ima vodnjak. Lep vid iz imajo vrtovi z urejenimi bazeni z vodnimi rastlinami in živalmi. Bazen/jama mora biti dovolj globoka, da voda pozimi v njej ne zamrzne do dna in poleti ne presuši. Zaželeno je, da je v učilnici tudi šolski akvarij. Vzgojno delujejo ptičje hiške na drevesih. Na vrtu je zaželena tudi senčna uta s klopni za druženje (pogovarjanje, petje) z učenci. Šolski vrt mora imeti vsa potrebna orodja, priporočajo pa se tudi povečevalne lupe za opazovanje škodljivcev.

V primeru specifične potrebe šole in šolskega okoliša se lahko organizira na vrtu tudi proizvodnja vrbovih šib (za pletenje). Pri pridelovanju so organizirali štiriletno oz. šestletno kolobarjenje, saj je bil to optimalen čas za pridobitev kvalitetnih sadik iz divjakov. Da na vrtu ni ostal prazen prostor, je bilo potrebno izmenjavati cepiče in poljščine. Navedene so optimalne zahteve oz. pogoji za uspešno urejen šolski vrt, dejansko pa so se približevali tem zahtevam le posamezni vrtovi.

Na zgoraj opisani način so bili urejeni šolski vrtovi pri vaških šolah. Šolske vrtove so morali pripraviti tudi pri šolah v mestih, a z drugačnim namenom. *»Mestni šolski vrt ima drug pomen pri izobraževanju kot vaški šolski vrt. V mestu morajo obsežna, zračna, z drevjem zasenčena športna igrišča in igrišča nadomestiti mestnim otrokom manjkajoče domače vrtove in jim preprečiti, da se doma dolgočasijo ali potepajo po ulicah, kakor je to v navadi.«*²²

21 Schwab, 1877, 23.

22 Schwab, 1877, 34.

Veliki mestni šolski vrt. (Vir: Schwab, 1877)

Zaželeno je bilo, da se šolski vrtovi ustanavljajo tudi ob otroških vrtcih, šolah za gluhoneme in duševno prizadete otroke. Kvalitetno urejeni in vodeni šolski vrtovi omogočajo: nazorni pouk pri naravoslovju, imajo vzgojno funkcijo, razvijajo estetiko, spodbujajo skupinsko delo, navajajo na sistematično opazovanje in sledenje poizkusom in prispevajo k razvoju narodnega gospodarstva. »*Ob telesni vadbi se poraja še priložnost, primeren način, s katerim otroke navajamo ne le na delo, ampak jih tudi*

*naučimo veččin obdelovanja šolskega vrta, dejavnosti v nasadu cepičev, sadovnjaku, morda čebelnjaku, ki je otrokom lahko najlepší vzor najčudovitejše domače dejavnosti.*²³

Organizacija in motivacija dela v šolskih vrtovih

Šolski vrtovi so področje skupnega dela otrok, učiteljev in delavcev, zato bomo v nadaljevanju teksta analizirali organizacijo in motivacijo njihovega dela.

Pri uresničitvi v praksi je bilo precej težav pri organizaciji dela. Težko je bilo vzpostaviti tako organizacijo, ki bi zadovoljila in motivirala vse sodelujoče. Posebne težave so se porajale pri motivaciji učiteljev in urejanju njihovih medsebojnih odnosov in odnosov med učitelji in delavci. Zdi se, da se je motivacija lažje vzpostavila pri učencih, ali se je vsaj tako kazalo, ker so učenci delali, kot jim je bilo ukazano in kot je bilo organizirano. Dobra organizacija dela omogoča tudi motivacijo. Trstenjak je v svojem šolskem vrtu namenil veliko skrb organizaciji. Z namenom boljšega vodenja in nadzora je razdelil učence v manjše skupine, v okviru katerih so imeli učenci svoje zadolžitve.

Zelo uspešne so se pokazale materialne oblike motivacije. Učenci so za svoje delo lahko dobili in odnesli domov semena, sadike, vinske trse itd. Za zelo uspešno delo so posamezni učenci lahko dobili čebele. O tem je govoril učitelj, ki je učencem razdelil sadike, kar je razveselilo tudi krajane in tako prispevalo k ugledu šolskega vrta in učitelja.

Ker je za številne učitelje šolski vrt pomenil bolj nekoristno breme kot koristno inštitucijo, so se upravne in šolske oblasti z različnimi oblikami trudile stimulirati učitelje. Učitelji so lahko brez plačila uporabljali pridelke iz šolskega vrta: zelenjavo, med, vosek. Napredovanje v službi in pridobitev petletnega dodatka (petletnice) je bilo vezano na stanje šolskega vrta. V prošnji za petletni dodatek je moral učitelj navesti, ali ima šolski vrt, kakšen je, ocene krajevnega šolskega odbora, okrajnega šolskega nadzorništva in županske uprave. »*V prilogi o usposobljenosti se je moralo k prošnji za petletni dodatek posameznega učitelja ljudske šole navesti tudi, ali ima in od kdaj ima šola šolski vrt in v rubrike, kjer se ocenjuje delo posameznega učitelja, dodati oceno dela učitelja v šolskem vrtu s strani a) krajevnega šolskega odbora, b) okrajnega šolskega nadzornika in c) županske uprave.*«²⁴

Oddelek za uk in bogočastje je za spodbudo dela v šolskih vrtovih uvedel javne pohvale in nagrade učiteljev. Tako je bil za kontinuirano, marljivo in uspešno delo v šolskem vrtu leta 1882 nagrjen ljudski učitelj Ivan Lončarevič iz Donje Kupčine.

Zaradi omenjenih oblik motivacije je prihajalo med učitelji tudi do nesoglasij, kdo vse je dolžan delati v šolskem vrtu: vsi učitelji, učitelji tretjega in četrtega razreda ali le vodja šole.

Težja dela v šolskem vrtu so opravljali delavci, imenovani »rabošaši«. Ker so morali opravljati delo brez plačila, jih je bilo težje motivirati. To delo je bilo za njih in

23 Kapetanović, 1878, 219.

24 Biljan, 1901, 65.

njihovo družinsko zadrugo breme. Družinski starešina je zato poslal na delo najslabšega delavca, pogosto tudi otroke, da je tako le formalno izpolnil delovno obvezo. Od takega načina dela je bilo več škode kot koristi. Boljša rešitev je bila ta, da je učitelj namesto delavca »rabotaša« dobil od občinske blagajne denar, s katerim je lahko plačal delo izbranega delavca. Težavo za šolski vrt je predstavljal tudi čas šolskih praznikov. Tedaj je le avtoriteta učitelja omogočala, da je od tistih učencev, ki niso zapustili kraja bivanja, naredil seznam in urnik njihovega dela v vrtu.

Šolski vrtovi v hrvaški pedagoški literaturi

Upravne in šolske oblasti so v zadovoljivi meri skrbele, da so ob posameznih inovacijah poskrbele tudi za strokovno izobraževanje. Strokovno izobraževanje je potekalo na dva načina. Prvi način je pomenil tiskanje strokovne literature in organiziranje različnih oblik strokovnega izpopolnjevanja. Določeno število naslovov v literaturi je kazalo na njen strokovno-gospodarski značaj, namenjen učiteljem in ljudstvu za seznanjanje o načinu vzgoje določene kulture. Od te številne literature bomo navedli naslove samo nekaterih del: O uzgoju i njegovanju cvieća, uresnog grmlja i drveća (O vzgoji in negi cvetja, okrasnega grmičevja in drevja), Kako se njeguje svilena buba (Negovanje sviloprejk), Ratarstvo (Poljedelstvo), Pčelarstvo za školsku i opću porabu (Čebelarstvo za šolski in splošni namen), Vinogradarstvo s obzirom na današnja izkustva s američkom lozom (Vinogradništvo na podlagi zdajšnjih izkušenj z ameriško trto), Uzgoj novih vinograda (Vzgoja novih vinogradov), Upute u vinogradarstvo ili kako uzgojiti nove vinograde (Nasveti za vinogradništvo ali kako vzgojiti nove vinograde), Pčelarstvo s pokretnim sačem (Čebelarstvo s premakljivim satovjem), Kratka uputa u gajenju kokoši (Kratki napotki za vzrejo kokoši), Uputa u ratarstvo i gospodarstvo (Navodilo za poljedelstvo in gospodarstvo), Vočarstvo (Sadjarstvo), Kratka nauka o vočarstvu (Kratek pouk o sadjarstvu) itd. V časopisu Šolski vrt (Šolski vrt) so številni članki te vsebine.

Druga skupina naslovov v literaturi kaže na pedagoško vsebino in uvaja učitelje v oblike organizacije dela v šolskih vrtovih, ki bi prinesle optimalne vzgojno-izobraževalne rezultate. V tej literaturi zavzema pomembnejšo vlogo Schwabovo delo »Šolski vrt: prinos za rešenje zadatka o javnom odgoju« (Šolski vrt: prispevek k razreševanju nalog v naši ljudski vzgoji), katerega je leta 1877 v hrvaščino prevedel Franjo Klaić. Davorin Trstenjak je leta 1833 napisal knjigo teoretične in praktične vsebine z naslovom »Šolski vrt u selu« (Šolski vrt na vasi). Pedagoška periodika tega obdobja ima veliko število prispevkov o šolskem vrtu s pedagoško vsebino.

Prispevki obeh skupin strokovne literature so imeli nalogo učitelje strokovno in pedagoško seznaniti z namenom uspešne organizacije dela šolskih vrtov. Objavljeni prispevki sicer še niso zagotovilo, da jih je poznala večina učiteljev, jih prebrala in tudi izpeljala v praksi; so le dobra osnova za izvajanje v praksi.

Glede na velika pričakovanja od šolskih vrtov in ker je bilo njihovo uspešno delovanje odvisno predvsem od učitelja, je bila pomembna tudi njegova strokovnost. »Zato

se mora učitelj učiti, nenehno izpopolnjevati. Njegova duhovna zgradba bi bila slaba, če je ne bi izboljševal in utrjeval z novim znanjem in izkušnjami.«²⁵

Na sejah okrajnih učiteljskih društev so pogosto razpravljali o problematiki šolskih vrtov. Razpravljali so na teoretičnih osnovah.

Občasno so se učitelji zbirali v vzornih šolskih vrtovih pri praktičnem delu. Najbolj znan tečaj za usposabljanje učiteljev za delo v šolskem vrtu je bil v Križevcih. Z delom je pričel leta 1873. Na stroške deželne vlade je v Križevcih bivalo nekaj učiteljev iz bjelovarske, reške, sremske in varaždinske županije. Tečaja so se učitelji udeleževali prostovoljno. Trajal je deset dni in na njem so se udeleženci spoznali s sadjarstvom, hmeljarstvom, vinogradništvom in poljedelstvom.

Znana inštitucija za teoretično in praktično usposabljanje učiteljev za delo v šolskem vrtu so bili tako imenovani *potujoči učitelji*. To so bili učitelji z izkušnjami, ki so potovali iz kraja v kraj in mlajše učitelje uvajali v vrtnarstvo.

Sprejete naloge na področju strokovnega usposabljanja učiteljev za delo v šolskih vrtovih so kazale, da so šolske in upravne oblasti dajale šolskim vrtovom velik pomen pri vzgoji in izobraževanju.

Šolski vrtovi v statistiki

Iz uradnih poročil lahko zaključimo, da upravna in šolska oblast pogosto nista bili zadovoljni s stanjem šolskih vrtov. Pogosto so postavljali nerealno visoke zahteve, izhajali so iz teoretično idealno zamišljenih vrtov, tako so lahko v vsakem našli kakšno pomanjkljivost. Mnogi avtorji so mnenja, da so bili šolski vrtovi zastavljeni preveč ambiciozno, postavljeni previsoki in pogosto nedosegljivi cilji, kar je učitelje demotiviralo in je zato bilo tudi stanje v šolskih vrtovih pod zastavljenim in pričakovanim. »*No, danes doseženi rezultati s šolskimi vrtovi kažejo, da še noben ni dosegel nivoja, s katerim bi popolnoma zadovoljil zahtevno uredbo z visokega mesta.*«²⁶

Vlada in šolske oblasti so se zavzemali za razvoj šolskih vrtov. V začetku za njihov nadzor ni bilo posebnih nadzornikov, delujoči pa niso imeli dovolj strokovnega znanja, da bi lahko učitelje vpeljali v vrtnarstvo v praksi. To pomanjkljivost so poskusili rešiti s službo potujočih nadzornikov predvsem za čebelarstvo in svilogojstvo, za kar so bila potrebna še posebna znanja. Prihajalo je tudi do nesporazumov, saj kakšen od učiteljev ni dovolil nadzorniku za svilogojstvo pregled šolskega vrta. Zato je vlada tudi izdala uredbo, po kateri so učitelji morali tem nadzornikom dopustiti pregled šolskega vrta.

Z uredbo iz leta 1883 so bile določene osebe, ki nadzorujejo šolske vrtove, nagrade in kazni za uspešno oz. neuspešno delo. Videz in stanje šolskih vrtov so ocenjevali kr. nadzorniki, pa tudi politične oblasti v svojih poročilih.

25 C., 1893, 35.

26 Školski vrtovi, 1884, 561.

Načrt šolskega vrta v Zabuku, 1891. (Hrvaški šolski muzej, zidna tabla, Mp 4897)

Kakšno pozornost je posvečala šolska oblast šolskim vrtovom, kaže tudi interes, ki ga je imel predstojnik Oddelka za bogočastje in pouk dr. Kršnjavi, ko je obiskoval šolske vrtove, da se prepriča o njihovem delu. Na njegovi službeni poti ga je spremljal tudi A. Cuvaj. Tako se je lahko prepričal o pomenu učnega načrta in programa, vloži občine in učitelja za dobro ali slabo delovanje šolskega vrta.

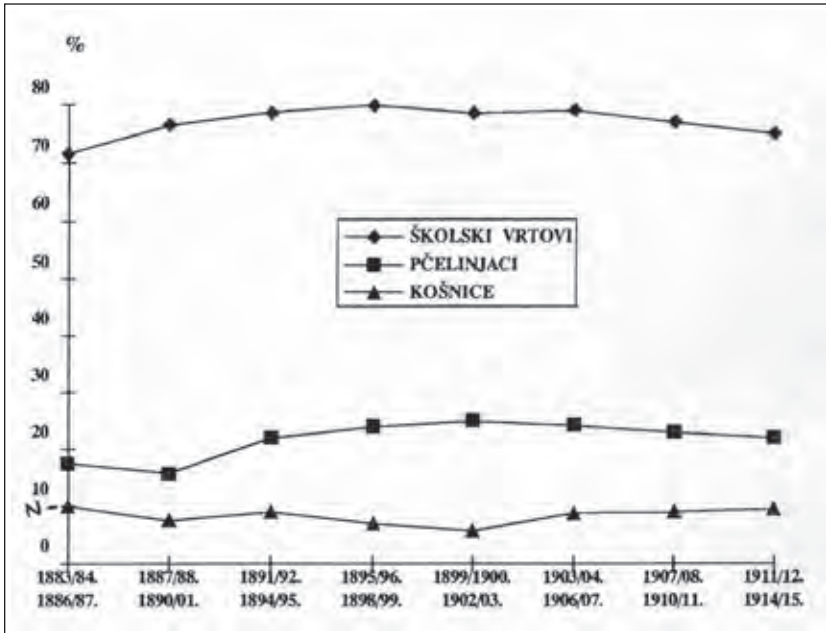
Pogosto so se učitelji in šolske občine medsebojno obtoževali za slabo stanje šolskih vrtov. »Ob srečanju z občinskimi vaškimi veljaki pozimi le-ti gradijo čebelnjake, naročajo različna semena, ograjujejo vrtove, seveda z besedami – ko pa nastopi poletje, niti besede o tem.«²⁷

Uradni statistični podatki večinoma zavračajo omenjena nezadovoljstva s stanjem šolskih vrtov. Na osnovi statističnih podatkov, objavljenih v listu »Službeni glasnik«, smo pripravili grafikon (Priloga 1), ki prikazuje odstotke šol, ki so imele šolske vrtove. Izračunali in prikazali smo povprečje v odstotkih za obdobje štirih let. Enak metodološki postopek smo uporabili pri prikazu čebelnjakov. Čebelji panji pa niso prikazani v odstotkih, pač pa v povprečju števila panjev na čebelnjak. Ta podatek imamo za bolj relevanten.

Na osnovi statističnih podatkov lahko ugotovimo, da zakonska določba o obveznem ustanavljanju šolskih vrtov ni bila nikoli izvedena v celoti. Odstotek šolskih vrtov glede na število šol se je gibal med 71,55 % in 79,9 %. Ta odstotek je relativno nizek, če upoštevamo zakonsko obveznost, je pa izvrsten, če ga primerjamo z zakonsko obvezo iz leta 1980 o ustanavljanju šolskih (pionirskih) zadrug pri osnovnih šolah. (Če bi primerjali obe precej podobni šolski organizaciji, bi dobili zelo zanimive podatke in mislimo, da bi imeli šolski vrtovi v vzgojno-izobraževalnih in gospodarskih elementih prednost pred šolskimi zadrugami učencev).

²⁷ K., 1888, 231.

Priloga 1: Šolski vrtovi, čebelnjaki in čebelji panji v ljudskem šolstvu Hrvaške 1833–1915.

Šolski vrtovi so bili na podlagi ocene razvrščeni v tri kategorije: dober, srednji, slab. Največje število šolskih vrtov – 1259, je bilo v šolskem letu 1913/14. V okviru tega števila je bilo dobrih 878 ali 69,7 %, srednje dobrih 259 ali 20,6 % in v kategoriji slab šolski vrt je bilo razvrščenih 122 ali 9,7 %. Na podlagi te statistike (podobna so razmerja tudi za druga leta) bi morali v večji meri popraviti prej navedene zaključke o stanju šolskih vrtov.

Četudi statistično gledano število čebelnjakov ni veliko, mislimo, da je pomembno, tako po številu čebelnjakov kot številu čebeljih panjev na čebelnjak in presega današnje stanje.

V obravnavanem obdobju (in ob omenjenih težavah in nezadovoljstvu) so bili šolski vrtovi zelo solidna osnova za razvoj delovnih navad in so nudili zelo široke in različne vzgojno-izobraževalne in gospodarske možnosti.

Šolski vrtovi v obveznem šolstvu na Hrvaškem po letu 1918

V tem poglavju bomo analizirali razvoj šolskih vrtov skozi tri nova obdobja: stagnacije in obnove šolskih vrtov med obema svetovnjima vojnoma, integriranja šolskih vrtov v šolske (pionirske) zadruge po drugi svetovni vojni in sodobne ponovne uveljavitve šolskih vrtov.

a. Stagnacija in obnova šolskih vrtov med obema svetovnjima vojnama

V času prve svetovne vojne so skrčili pouk zunaj učilnic, delo na vrtu so zamenjale nabiralne akcije za vojsko. V vojnih razmerah so morali zagotoviti potrebne količine zdravilnih zelišč, zelišč in plodov za čaj.

»Učitelj mora mladini pri nabiranju vzbuditi občutek državljanske dolžnosti do domovine, opozoriti na pomen nabiranja in kultiviranja zdravilnih zelišč tudi za prihodnost in na dolžnost, da tudi s tem načinom razvija proizvodno moč svoje domovine.«²⁸

Ob koncu 1. svetovne vojne je bila ustanovljena nova država Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Zaradi povojnih razmer, dolgo pričakovanega novega šolskega zakona (več kot deset let) je prišlo do stagnacije in celo regresije v razvoju šolskih vrtov. Prav tako upravne občine, izčrpane in ekonomsko oslabiljene od vojne, niso mogle finančno podpreti razvoja šolskih vrtov.

Novi šolski zakon je bil sprejet leta 1929. Kar je bilo pomembno za nadaljnji razvoj šolskih vrtov, je ohranitev določila o njihovi obveznosti in njihovi vzgojno-izobraževalni vlogi.

»Obveznosti upravnih občin so: priskrbeti zemljišče za šolo, šolsko dvorišče, igrišče, zemljišče za praktični pouk kmetijstva, šolski vrt.«²⁹ V istem zakonu, v čl. 52, je določen tudi njihov pomen.

»Vsaka podeželska šola, po zmožnostih tudi druge, mora imeti šolski vrt za učne namene, še posebej za pouk prirodoznanstva, praktične vaje učencev pri pouku kmetijstva pa tudi za šolske kuhinje za vaje učencev v gospodinjstvu.«³⁰

Vlogo šolskega vrta kot osnovnega učila moramo gledati v kontekstu novega učnega načrta.³¹ Da bi šolski vrtovi zadostili vlogi osnovnega učila, so morali zanje poiskati prave vsebine in oblike povezovanja pouka s šolskimi predmeti praktične vsebine.

Učni načrt in program iz leta 1933 sta vsebovala šolski predmet splošna poljedeljska proizvodnja in določila vsebine (predmetnik) za posamezni razred, ki se izvajajo v šolskih vrtovih. V prvem in drugem razredu se v njih izvajajo posebne ure o poljedelstvu. Za tretji razred so bile predvidene za šolske vrtove naslednje vsebine: kmetijstvo, vrtnarstvo, živinoreja in zatiranje škodljivcev. V četrtem razredu se realizirajo v njih vsebine iz specialnega kmetijstva, vrtnarstva, vinogradništva in čebelarstva.

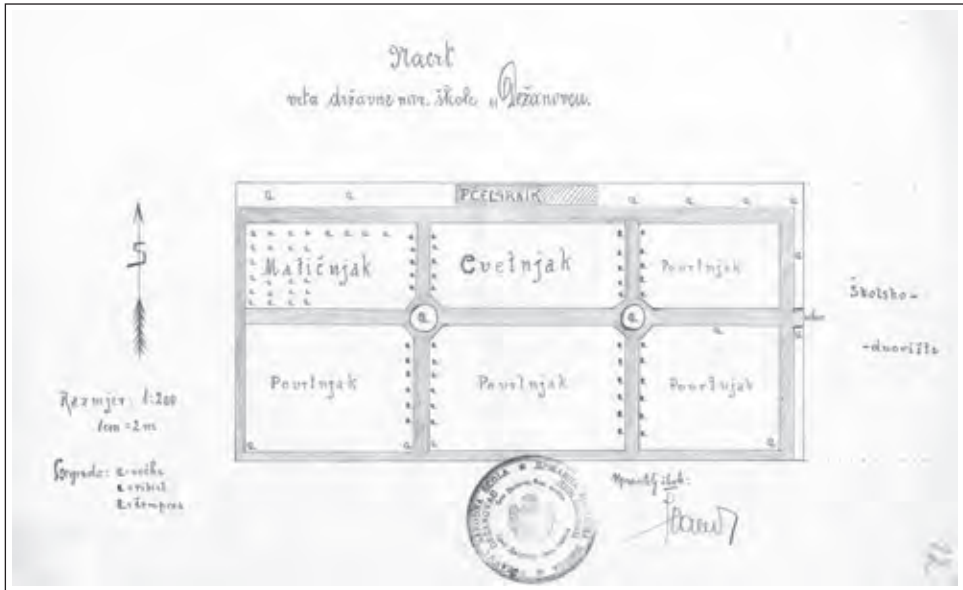
Z ustanovitvijo Savske banovine leta 1932 so upravne in šolske oblasti sprejele ukrepe za obnovo šolskih vrtov. Leta 1936 je dobil Oddelek za kmetijstvo pri banski

28 Službeni glasnik, 1917, 133.

29 Prosvetni šematizam, 1932, 12.

30 Prosvetni šematizam, 1932, 25.

31 Zakon iz leta 1929 je predvidel naslednje šolske predmete: verouk z moralnimi vsebinami, narodni (srbsko-hrvaško-slovenski) jezik, narodno zgodovino (z najpomembnejšimi dogodki iz obče zgodovine), geografijo naše domovine (z osnovnimi spoznanji o drugih državah), računanje z osnovami geometrije in geometrijskega risanja, spoznavanje narave, praktična gospodarska znanja in spretnosti glede na krajevne potrebe, higiena, gospodinjstvo, ročna dela z uporabo ljudskih motivov, risanje, lepomis, petje, telovadba, telesna vadba po sokolskem programu.

Priloga 2: Načrt šolskega vrta državne narodne šole v Dežanovcu leta 1938.
(Hrvaški šolski muzej, načrt A 2406)

upravi nalogo, da sprejme ukrepe za obnovo in izpopolnitev dela šolskih vrtov. Strokovna pomoč oddelka je bila v pripravi gospodarskih temeljev, predvidenih učnih vsebin in oblik povezovanja s šolskimi vrtovi, predloga tlorisa vrta in brezplačni razdelitvi sadik sadnega drevja.³² Za ilustracijo je v prilogi 2 prikazan tloris šolskega vrta v Dežanovcu.

Upravne oblasti Savske banovine so predpisale tudi možne dele šolskih vrtov. Da bi šolski vrtovi lahko imeli splošni izobraževalni značaj, so morali imeti:

1. Ograjo
2. Vodnjak ali drugo vodo v bližini
3. Prostor za kompost
4. Orodje za obdelavo vrta in vzgojo sadnega drevja
5. Naslednje kmetijske kulture:
  - 5.1 Gredo za vzgojo semen in sadik (kališče)
  - 5.2 Cvetne grede
  - 5.3 Sadovnjak ali vinograd, lahko tudi brajde
  - 5.4 Poskusne grede
  - 5.5 Industrijske rastline
  - 5.6 Zdravilne rastline
  - 5.7 Vzorno trato ali travnik

³² Opazen je obraten proces. Prej so krajanom delili sadike sadnega drevja iz šolskega vrta, sedaj pa družba deli sadike šolskim vrtovom.

5.8 Čebelnjak

5.9 Kurnik

6. Strokovno literaturo.³³

Tako urejeni in organizirani šolski vrtovi so omogočali vsebinsko povezavo večine učnih predmetov z vrtom, ki je omogočal različne oblike dela: nazornost, sistematično opazovanje, fenološke in druge poskuse, praktično delo, nabiranje različnih plodov, jajc, gosenic, žuželk, metuljev, ki so jih porabili za izdelavo šolskih didaktičnih zbirk.

Da bi dobili popoln vpogled v opravljene naloge, so morali ob koncu šolskega leta pripraviti poročilo o delu šolskega vrta, ki je moralo vsebovati:

1. Izvajanje gospodarskega načrta in osnov vrta; njihova odstopanja
2. Opravljena večja vlaganja in popravila
3. Doseženi proizvodni rezultati
4. Uporaba pri pouku
5. Predlogi načinov za izboljšanje.³⁴

Da bi ugotovili, če so z vsemi ukrepi dosegli pričakovane rezultate v šol. letu 1937/38, so na področju Savske banovine izvedli obsežno anketo. Deli zbranih podatkov ankete so predstavljeni v tabeli.³⁵

V anketiranem šolskem letu je imelo šolske vrtove 75 % šol. Ker se je v času anketiranja število vrtov povečalo za novih 81, je imelo šolske vrtove 79,6 % šol. Statistika govori, da se je število šol, ki so imele šolske vrtove med letoma 1883/84 in 1914/15, gibalo med 70 % in 80 %. Splošno mnenje v literaturi je, da so bili vrtovi v tem obdobju zelo dobro organizirani. Lahko torej zaključimo, da so naporu banske oblasti dosegli dobre rezultate, saj je imelo okoli 80 % šol šolske vrtove.

Približno polovica (46,7 %) vrtov je imelo površine do 1000 kvadratnih metrov, kar jih označuje za manjše šolske vrtove. Šolski vrtovi srednje velikosti so imeli med 1000 in 5000 kvadratnih metrov površine in jih je bilo 44,2 %. Velikih šolskih vrtov je bilo 9,1 % in so imeli čez 5000 kvadratnih metrov površine.

Zelo pomemben je podatek, da se jih od navedenega števila šolskih vrtov 76,8 % obdeluje in uporablja pri pouku. Po koncu ankete in posnetem stanju je prosvetni oddelek pri banski upravi izpeljal nove ukrepe za izpopolnjevanje njihovega dela. Šolam z vrtovi je dodelil denarno pomoč v vrednosti 200 do 300 dinarjev. Določil je tudi, da morajo šolam, ki že imajo vrtove, in tistim, ki jih bodo uredile, upravne občine zagotoviti materialno pomoč. Ta je bila v: zagotovitvi ustreznega zemljišča, ograditvi vrta, osnovnem obdelovanju in zagotavljanju delovne sile pri težjih delih. Potrebne delavce je morala upravna občina zagotoviti tudi med poletnimi počitnicami. Učenci so v vrtu pod učiteljevim vodstvom opravljali tista dela, za katera so bili dorasli.

33 Obnova ..., HŠM, P-4282.

34 Obnova ..., HŠM, P-4282.

35 Navedeno anketo so izvedli v vseh 69 okrajih tedanje Savske banovine.

Priloga 3: Tabela zbranih podatkov o šolskih vrtovih v Savski banovini v šol. letu 1937/38.

Podatki o šolskih vrtovih	Število	Procenti
Število šol	1870	100
Število šolskih vrtov	1408	75
Velikost šolskih vrtov:		
do 500 kvadratnih metrov	347	24,6
med 500 in 1000 kvadratnih metrov	311	22,1
med 1000 in 2000 kvadratnih metrov	286	20,3
med 2000 in 3000 kvadratnih metrov	160	11,4
med 3000 in 4000 kvadratnih metrov	89	6,3
med 4000 in 5000 kvadratnih metrov	62	4,4
čez 5000 kvadratnih metrov	153	10,9
Razmere v šolskih vrtovih:		
se obdeluje in uporablja pri pouku	1081	76,8
se ne obdeluje in ne uporablja pri pouku	327	23,2
novο ustanovljeni v času anketiranja	81	
Kmetijske veje:		
vrt in sadovnjak	856	55,5
vrt	265	17,2
sadovnjak	135	8,8
ima tudi vinsko trto	98	6,4
ima tudi čebelnjak	187	12,1
Učencem se deli:		
sadike sadja in zelenjave	159	26,0
samo sadike zelenjave	172	28,2
samo sadike sadja	280	45,8

Vloga šolskih vrtov je bila še posebej poudarjena v času vpliva gibanja delovne šole, še posebej njene smeri ročnega dela. «... poleg tega se pri pouku vedno bolj upo-

rablja nova moderna delovna metoda, katere se brez primerno urejenega in obdelanega šolskega vrta ne more niti zamisliti.»³⁶ Ker je bilo v delovni šoli temeljno načelo delo oz. aktivnost učenca, so se spet poudarjale različne možnosti samoaktivnosti učencev v šolskem vrtu pri različnih urah pouka.

Pri botaniki lahko na šolskem vrtu spoznavamo rastline, rastlinske vrste, njihov razvoj; pri zoologiji žuželke in ptice; pri geografiji opazujemo in razlagamo meteorološke in klimatske pojave; predmeti s šolskega vrta, kot so drevesa, drevesno lubje, rastline, cvetje, listje in sadje, so teme/predmeti pri pouku risanja; jajca, gosnice, metulje, žuželke, ptice zbiramo za pripravo šolskih didaktičnih zbirk; različne oblike gred so podlaga geometrijskemu risanju in matematiki za računanje površine likov.

Pri delu na šolskem vrtu učence lahko uvajamo tudi v osnove ekonomije. Lahko sodelujejo pri pripravi gospodarskih osnov in njihovi analizi. Primerna je praksa, da učenci vodijo osebne dnevnikne dela, v katere vpisujejo vse, kar so počeli, koliko so delali in kaj so pridobili z delom. Pri vsakem delu je zaželen prisotnost zavestne aktivnosti.³⁷

Različne oblike spodbujanja so uporabljali, da bi pri čim večjem številu učencev in učiteljev vzbudili interes za delo v šolskem vrtu. Učiteljem so pripadali proizvodi iz vrta in niso mogli službeno napredovati, če niso imeli vrta ocenjenega kot vzornega ali vsaj dobrega.³⁸ Učenci so lahko dobili z vrta sadike, plodove, semena, čebeljo družino,³⁹ solidno znanje in boljši šolski uspeh. Starši so bili motivirani z znanjem in sposobnostmi svojih otrok in so jih lahko uporabili na svojem domu.

b. Vključitev šolskih vrtov v šolske (pionirske) zadruge po 2. svetovni vojni

Po 2. svetovni vojni je nova oblast hitela z delom na zunanji (organizacijski) in notranji reformi obveznega šolstva. Obvezno šolanje se podaljšuje s štiriletnega v osemletno. Nova obvezna šola, ki traja osem let, se izvaja v dveh stopnjah (v dveh vzgojno-izobraževalnih obdobjih), prva stopnja je na ravni razrednega pouka, druga na ravni predmetnega pouka. V okviru notranje reforme se menja struktura in programska osnova. V organizacijskem smislu je pomemben učni načrt za štiriletne in šestletne šole, po katerem se v šolski sistem uvajajo interesne (svobodne) dejavnosti. Šolske interesne dejavnosti⁴⁰ so organizirane v okviru različnih področij: kulturno-umetniških, športnih in delovno-tehničnih. Šole nudijo v okviru svojih možnosti različne programe. Učenci so dolžni izbrati glede na interes en program, izjemoma

36 Obnova ..., HŠM, P-4282, 30.

37 Obnova ..., HŠM, P-4282.

38 Učitelji so lahko napredovali in dobili povišanje na plačo, imenovano petletni dodatek vsako peto leto. Da bi učitelj dobil petletni dodatek, je moral tudi za šolski vrt dobiti zadovoljivo oceno.

39 Učenci, ki so bili marljivi pri delu v čebelnjaku, so lahko dobili čebeljo družino določene teže in so se tako doma začeli ukvarjati s čebelarstvom.

40 Poleg termina šolske interesne dejavnosti se uporablja tudi izraz svobodne aktivnosti. V šolske interesne dejavnosti se učenci vključujejo glede na njihov interes. Učencih pri teh aktivnostih niso ocenjeni s klasično številčno oceno. Te dejavnosti nimajo natančno predpisanega programa, skupaj ga sprejmejo učitelji in učenci, udeleženci določene dejavnosti.

*Šolski vrt gozdne narodne šole Tuškanac Zagreb, 1974.
(Hrvaški šolski muzej, 35429)*

dva. S temi zakonskimi spremembami so ukinili obvezno delovanje šolskih vrtov. Postali so ena od oblik svobodne izbire učenčeve šolske interesne dejavnosti. Pozneje so bili vključeni v šolski sistem kot izvenšolske dejavnosti.⁴¹ Z uvajanjem interesnih dejavnosti je šolski vrt izgubil status obveznosti in postal le ena od oblik dejavnosti. Hkrati je šolski vrt izgubil na privlačnosti. Ob vključitvi med interesne dejavnosti so izgubili status obveznosti in osnovnega učila, saj se v dejavnosti šolskega vrta niso vključevali vsi učenci, ampak le tisti, ki jih je ta dejavnost zanimala. Uporabo šolskih vrtov pri pouku je omejevala tudi uvedba razredno-predmetne stopnje pouka. Petinštiridesetminutna ura posameznega predmeta je bila prekratka za realizacijo vsebine v šolskem vrtu. Le pouk na razredni stopnji se je še lahko povezoval s šolskim vrtom.

V okviru interesnih (svobodnih in prostočasnih) dejavnosti se v petdesetih letih uvajajo šolske (pionirske) zadruge, z njimi pa tudi tihi proces integracije šolskih vrtov. V začetku se vsebinsko niso razlikovale od šolskih vrtov. Tudi v njihovem okviru so delovale sekcije: kmetijska, vrtičkarska, cvetličarska, čebelarstva. Sčasoma so se šolske (pionirske) zadruge organizacijsko ločile od šolskih vrtov. Postale so proizvodne, z namenom ustvarjanja dobička. Glede na namene tedanje družbe so se organizirale po načelu šolskega samoupravljanja.

Šolske (pionirske) zadruge so izgubile doseženo stopnjo in značilnost splošno-poučnih šolskih vrtov, ohranile pa so vzgojno vlogo.

»Cilj šolskih (pionirskih) zadrug ni neposredno dvigovanje produktivnosti v kmetijski proizvodnji, ampak osnovno ekonomsko izobraževanje učencev v starosti do petnajst

41 Izvenšolske dejavnosti so organizirane zunaj šole v okviru različnih društev in združenj občanov: kulturno-umetniških, športnih in tehničnih. Ukvarjanje z izvenšolskimi dejavnostmi je enako vrednoteno kot udejstvovanje v eni od oblik šolske interesne dejavnosti.

*let, povezovanje učenja in fizičnega dela, delovna vzgoja, racionalna organizacija dela in usklajevanje osebnih in družbenih interesov.*⁴²

V opisanih razmerah so šolski vrtovi izgubili do tedaj dosežene pozicije. Del se jih je popolnoma vključil v šolske (pionirske) zadruge in izgubil svoje posebnosti. Del pa je ohranil svoje posebnosti in se vključil v zadruge kot ena od sekcij. Zelo majhno število šolskih vrtov je ohranilo svojo samostojnost in še to predvsem v majhnih podružničnih šolah, ki niso imele pogojev za ustanovitev zadrug.

Izgubljal se je tudi strokovni interes za šolske vrtove. V bibliografiji revije »Pedagoški rad« 1946–1975 ni poglavja o šolskih vrtovih. Devet bibliografskih enot pa je o šolskih (pionirskih) zadrugah. Tudi v bibliografiji revije »Život i škola« (Življenje in šola) 1952–1981 ni poglavja o šolskih vrtovih. Poglavje o proizvodnji in družbeno koristnem delu obsega 34 bibliografskih enot s področja šolskih (pionirskih) zadrug in dve o šolskih vrtovih.

c. Ponovna uveljavitev šolskih vrtov v sodobnosti

Z demokratičnimi spremembami v devetdesetih letih 20. stoletja se uvajajo določene spremembe tudi v obveznem šolstvu. Osemletno obvezno šolanje v dveh štiritletnih stopnjah (vzgojno-izobraževalnih obdobjih) se je ohranilo, večje spremembe pa so bile vpeljane v predmetnik. Učni predmeti Splošni ljudski odpor in samozaščita, Prva pomoč in Gospodinjstvo se niso več poučevali, tedensko število ur glasbenega, likovnega in tehničnega pouka pa se je zmanjšalo. Večji pomen so dobile ure izbirnega programa – pouk verouka, informatike in drugega tujega jezika. Tedensko število ur pouka je večje in pouk se intelektualizira. Interesne dejavnosti so se ohranile kot možna in ne kot obvezna izbira, učenci se lahko vključijo v eno, največ dve sekciji. Določeni sekciji pripada ena ura tedensko.⁴³ Iz naštetih vzrokov se je zanimanje učencev za delo pri interesnih dejavnostih zmanjšalo.

V času domovinske vojne so imeli šolske (pionirske) zadruge in šolski vrtovi majhne možnosti delovanja.⁴⁴ Letna srečanja šolskih (pionirskih) zadrug med letoma 1990 in 1995 se niso organizirala.⁴⁵

Obnovljeno letno srečanje šolskih (pionirskih) zadrug in tudi šolskih vrtov je bilo v Varaždinu leta 1995.⁴⁶ Na srečanju je bil poudarek na ponovni uveljavitvi šolskih vrtov. Predstavili so predavanja o šolskih vrtovih (Stanje školskih vrtova u Republici Hrvatskoj) in o njihovi gospodarski vlogi (Gospodarska funkcija školskih vrtova). V

42 Franković, 1958, 495.

43 V Osnovni šoli Ivan Filipovič je leta 1980 posamezni učenec deloval v povprečju v 1,8 sekcij, leta 1992 pa v 0,8 sekcij.

44 Šole so v vojnih razmerah delovale po različnih modelih, glede na bližino bojišča. Nekatere so delovale v drugih prostorih, nekatere so izvajale pouk po skrajšanem programu. Aktivnosti, ki so jih sicer izvajali zunaj šolskega prostora, so izvajali minimalno.

45 V obdobju 1975 do 1990 so redno organizirali srečanja šolskih (pionirskih) zadrug. Praviloma v neparnih letih republiška in parnih zvezna državna srečanja.

46 Obnovljeno letno srečanje šolskih (pionirskih) zadrug in šolskih vrtov je bilo izvedeno na osnovi določb Zakona o osnovnem šolstvu iz leta 1990 in sprejetega Programa o šolskem združništvu iz leta 1995.

anketi iz leta 1995, ki jo je pripravil dr. Bobanac, je 30 % šol navedlo, da ima šolske vrtove. Od teh jih je 62 % povedalo, da ničesar ne pridelujejo oz. se sploh ne ukvarjajo z njim. Torej je dejansko imelo vrtove 18,6 % šol. Pa tudi o tem rezultatu lahko razpravljamo, saj jih je nekaj od teh navedlo, da je kultura, ki jo pridelujejo na vrtu, pšenica. Lahko pa zaključimo, da so se, četudi v majhnem številu, šolski vrtovi ohranili.

Na obnovljenem letnem srečanju so razstavili veliko zbirko literature o šolskih vrtovih. Pripravili so delavnice s področja šolskega vrtičkarstva. Zaradi njihovega pomena jih vse navajam:

1. Videz šolskega vrta
2. Šolski vrt in šolska okolica
3. Pogoji dela v šolskem vrtu
4. Planiranje, programiranje in pripravljane na delo v šolskem vrtu
5. Enostavni poizkusi v šolskem vrtu
6. Laboratorijske vaje v šolskem vrtu
7. Sejanje in sajenje v šolskem vrtu
8. Vegetativno razmnoževanje
9. Zaščita rastlin
10. Biološka zaščita v šolskem vrtu
11. Vzgoja sadnega drevja
12. Vzgoja v zaščitениh proizvodnih prostorih
13. Aranžiranje
14. Fenološka opazovanja v šolskem vrtu
15. Čebelarjenje
16. Marketing, menedžment in razporeditev dohodka
17. Raziskovalna dela v šolskem vrtu
18. Izdelava didaktičnih predmetov v šolskem vrtu
19. Vodenje dokumentacije o delu v šolskem vrtu.⁴⁷

To srečanje je bilo tako rekapitulacija zgodovinskih izkušenj, trenutnega stanja in izhodišče za bodoče delo.

Osrednji odbor šolskih (pionirskih) zadrug je vzporedno z delom na obnovitvi zadrug delal tudi na ponovni uveljavitvi šolskih vrtov. Pri tem se ni oziral na teoretične razmejitve med šolskimi (pionirskimi) zadrugami in šolskimi vrtovi. Vsa naslednja srečanja so se odvijala pod imenom srečanje šolskih (pionirskih) zadrug in sorodnih oblik dela.

Na vseh srečanjih šolskih (pionirskih) zadrug in sorodnih oblik dela so kot obvezne organizirali tudi delavnice s področja dela šolskih vrtov, katerih se je udeležilo in na njih izobrazilo veliko učiteljev. Analiza teh delavnic omogoča ugotavljanje smeri razvoja šolskih vrtov. Želijo obnoviti tradicionalne vsebine vrtov: pridelavo sadja, zele-

---

47 Bilten ..., 1995.

njave, cvetja, zelišč, dišavnih in zdravilnih rastlin kot tudi čebelarstvo. Nove vsebine v njih pa so: šolski vrt kot biovrt (ekovrt), izdelava uporabnih in tradicionalnih predmetov iz pridelkov vrta. Na delo v šolskem vrtu se vežejo tudi raziskovalne naloge.

Na ponovni uveljavitvi vrtov deluje paralelno z Osrednjim odborom šolskega (pionirskega) združenstva tudi ministrstvo pristojno za šolstvo (Ministarstvo prosvete i športa) in v sodelovanju z UNICEF-om. Ministrstvo je leta 1996 pripravilo in sprejelo projekt o šolskih vrtovih v osnovnih šolah Hrvaške (Šolski vrtovi u osnovnim školama Republike Hrvatske). Poudarek v projektu je izobraževanje ljudi za delo v šolskih vrtovih.

Ministrstvo je ob podpori UNICEF-a organiziralo več regionalnih posvetovanj o šolskih vrtovih: Bribir, Osijek 1997; Kaptol 1998, Čakovec 1999 in druge. Pri popularizaciji šolskih vrtov so pomembni tudi različni slavnostni dogodki. Tako so odpirale šolske vrtove znane javne osebnosti: v Zagrebu – Žuti brije in v Kninu šolska ministrica Ljilja Vokić; v Višnjanu namestnica ministra za turizem Vinka Cetinski, v Bebrini kmetijski minister Matej Janković.

Pomembno vlogo pri ponovni uveljavitvi šolskih vrtov je imel tudi radio Zagreb. Na svojih valovih je pripravil oddajo Prisluhni, kako zemlja diha (Slušaj kako zemlja diše) in v okviru nje akcijo Izbiramo najboljši šolski vrt. Z rastjo števila šolskih vrtov, ki so se vključevali v akcijo, so oblikovali tekmovalne kategorije vrtov: najboljši mediteranski in celinski (kontinentalni) šolski vrt, najboljši šolski vrt v predšolskih ustanovah, osnovnih in srednjih šolah in najboljši šolski vrt v kategoriji malih, srednjih in velikih vrtov.

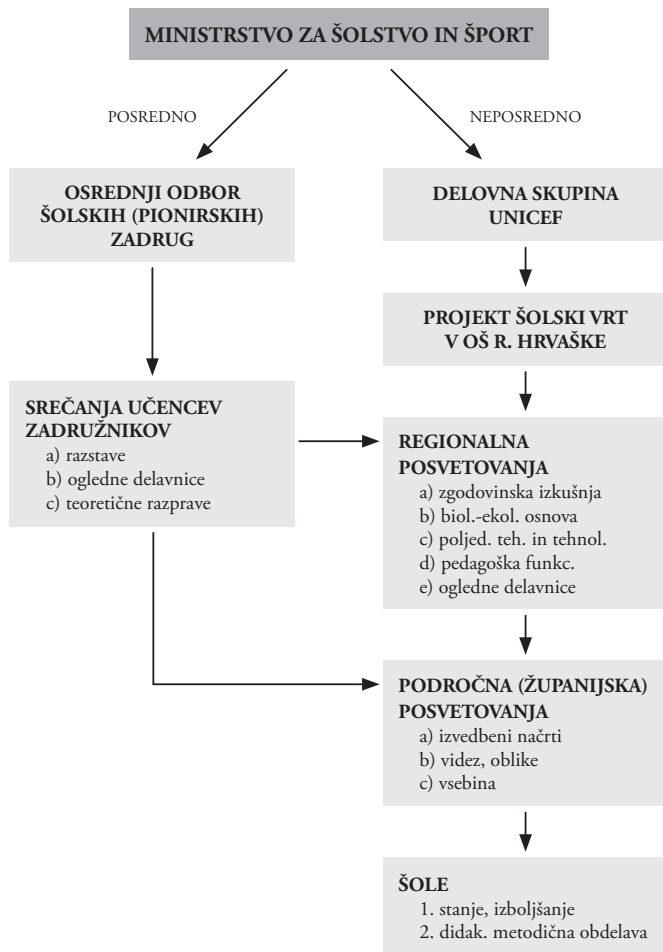
Vsi napori za ponovno uveljavitev šolskih vrtov pri izobraževanju učiteljev so prikazani v prilogi 4.

Ponovno uveljavljeni šolski vrtovi so ohranili vzgojno-izobraževalno vlogo s prejšnjimi omejitvami. Poudarek sta dobili ekologija in ekološka vzgoja. V povojnem obdobju so dobili vrtovi tudi nove pomembne naloge na področju preventive družbeno nesprejemljivega obnašanja in psihoterapije otrok po vojnih travmah. Rezultati fizičnega dela so bili izrazito in hitro vidni in kot taki so prispevali k oblikovanju pozitivnega mnenja o sebi. Pozitivno mnenje o sebi (jaz lahko, jaz znam, jaz hočem, jaz sem vreden) je začetek uspešne preventive družbeno nesprejemljivega obnašanja in psihoterapije.

Zaključna razmišljanja

Šolski vrtovi so kontinuirano prisotni pri ali v hrvaškem šolstvu. V posameznih primerih jim lahko sledimo od 11. stoletja. Na začetku so bili zaželena ali priporočena kategorija. S prvimi šolskimi zakoni v 2. polovici 19. stoletja so postali obvezni in so taki ostali vse do konca 2. svetovne vojne. Po koncu 2. svetovne vojne in z uvedbo obveznega osemletnega šolanja nimajo več statusa obveznosti, ampak šolske interesne dejavnosti in možnosti učenčeve izbire.

V dolgi zgodovinski kontinuiteti so imeli vrtovi različni pomen: botanični, gospodarsko-proizvodni, gospodarsko-poizkusni, kot učni in vzgojno-izobraževalni

Priloga 4: Model izobraževanja učiteljev v obdobju ponovne uveljavitve šolskih vrtov

pripomoček. Vzgojno-izobraževalni pomen so šolski vrtovi dobili konec 19. stoletja in ga kontinuirano ohranili do danes.

Pri njegovi vzgojno-izobraževalni vlogi je bil poudarek na povezovanju učnih vsebin s šolskim vrtom pri večini predmetov. Tako se je lahko na različne načine velik del vsebin skoraj pri vseh predmetih realiziral v šolskem vrtu.

Šolski vrtovi so vir nazornega in konkretnega opazovanja. Glede na to, da je velik del spoznanja ali vsaj njen začetek zaznamovan z občutki, so šolski vrtovi nezamenljivi. Sistemska fenološka opazovanja je mogoče organizirati ali kot začetek spoznanja ali kot potrditev teoretskega spoznanja. Šolski vrtovi omogočajo zbiranje različnih rastlin, plodov, semen, jajc, gosenic, metuljev, mrčesa in s tem oblikovanje didaktičnih zbirk, s katerimi lahko nazornost prenesemo v učilnice in jih uporabimo, ko ni možen izhod v vrtove.

V obdobju intelektualizacije šole in pouka so šolski vrtovi nadvse primeren prostor za povezovanje intelektualnega in fizičnega dela. Pomembno vlogo so imeli v času gibanja nove šole in reformne pedagogike. Med različnimi gibanji v okviru delovne šole je bilo na Hrvaškem najbolj prisotno gibanje delovne šole manualnega značaja. Šolski vrtovi so omogočali pogoje za realizacijo osnovnega načela nove šole dela ali aktivnosti učencev.

Vse pomembne lastnosti vrta kot splošno izobraževalnega učila so se ohranile tudi v sodobni osemletni šoli ob navedenih omejitvah pri predmetnemu pouku.

V sodobni šoli, po domovinski vojni, so dobili šolski vrtovi nov pomen. Veliko vlogo lahko imajo na področju preventive družbeno nesprejemljivega obnašanja in psihoterapije. Znano je, da je delo sredstvo in cilj vzgoje. Rezultati fizičnega dela so hitro vidni in merljivi. Vsak posamezni učenec lahko kmalu opazi rezultate svojega dela. Uspeh pri delu pa prispeva k oblikovanju pozitivne slike o sebi, kar je začetek v preventivi družbeno nesprejemljivega obnašanja in začetek psihoterapevtskega procesa.

V novih družbenih in gospodarskih razmerah imajo šolski vrtovi svoj prostor in razlog. Četudi je to postmoderna družba visoke tehnike, tehnologije informatizacije in globalizacije, imajo prav zaradi tega lahko šolski vrtovi vlogo pri splošnih vzgojnih usmeritvah in nalogah.

Šolski vrtovi so oaze miru in sproščanja. Nove možnosti in perspektive šolskih vrtov se lahko realizirajo in vrednotijo skozi humanizacijo med-ljudskih odnosov, ekološko proizvodnjo (po nekaterih proizvodnjo prihodnosti), ekološko vzgojo (izjemnega pomena za prihodnost ljudske civilizacije), delo v funkciji preventive družbeno nesprejemljivega obnašanja in delo kot sredstvo psihoterapije, še posebej v primeru krize pri mladih po travmatskih izkušnjah v domovinski vojni.

Viri in gradivo

- Adamović, Vicko, Građa za istoriju dubrovačke pedagogije, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1885.
- Bilteni s održanih smotri učeničkih zadruga Hrvatske između 1995. i 2005, Hrvatska zajednica tehničke kulture, Zagreb 1995–2005.
- Izvještaj o stanju i obnovi školskih vrtova osnovnih škola u Savskoj banovini-historijat-sadašnje stanje-obnova, P-4282, Hrvatski školski muzej i arhiv, 1937/38.
- Program učeničkog zadrugarstva u Republici Hrvatskoj, Glasnik Ministarstva prosvjete i športa, Zagreb, 1995.
- Propis o nastavi u pučkih učionah vojne Krajine, Zbirka zakonah i naredbah za vojnu Krajinu, Državna tiskara, Budim, 1871, str. 36–49.
- Službeni dodatak - Napredak, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1875–1882.
- Službeni glasnik, glasnik vlade Odjela za bogoštovlje i nastavu, Zagreb 1883–1924.
- Srkulj, Stjepan, Izvori za hrvatsku povijest, Naklada piščeva, Zagreb, 1911.
- Zakon ob uređenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, Cuvaj, Građa za povijest školstva..., knjiga 7, Trošak i naklada kr. hrv.-slav.-dal. zem Vlade Odjela za bogoštovlje i nastavu, Zagreb, 1911, str. 695–711.
- Zakon o narodnim školama u Kraljevini Jugoslaviji, Prosvetni šematizam Kraljevine Jugoslavije pov., Nakladna knjižara u Zagrebu, Zagreb 1932, str. 1–98.
- Zakon o osnovnoj školi, Narodne novine, Zagreb, 1959, št. 32.
- Zakon o osnovnom školstvu, Narodne novine, Zagreb, 1990, št. 59.
- Zakon od 14. listopada 1874. Ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, službeno izdanje, Narodna tiskara dr. Ljudevita Gaja, Zagreb, 1874.

Literatura

- Biljan, Mijo: Školski vrt i petogodišnji doplaci .- Napredak (Zagreb), XLII, 1901.
- Bobanac, Mate: Stanje školskih vrtova u Hrvatskoj, u ur. A. Petak Prinos obnovi učeničkog zadrugarstva, Hrvatska zajednica tehničke kulture, Zagreb 1995, str. 137–146.
- Bučan, Ivan: Školski botanički vrt u Kaštel Lukšiću-vodič, Osnovna škola »Ostrog« i Ekološki glasnik« Donja Lomnica, Kaštel Lukšić, 2000.
- C. Josip: Učitelj u školskom vrtu. - Školski vrt (Zagreb), V, 1893.
- Cuvaj, Antun (prir.): Građa za povijest školstva kraljevine hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, I.-XI. – II. dopunjeno i ispravljeno izdanje. – Zagreb: 1910–1913.
- Franković, Dragutin (ur): Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1958.
- Kirin, Josip: Razvitak pučkog školstva u Hrvatskoj i Slavoniji, Hrvatski učitelj, 1925, V (1–12), str. 23–74.

- K., Stj.: Dvije tri o školskih vrtovih. – Napredak (Zagreb), XXIX, 1888.
- Kapetanović, S.: Kakva mora biti obuka, da učenike privede k samoradinosti? – Napredak (Zagreb), XIX., 1878.
- Kujundžić, Nedjeljko: Razvoj pedagogije u Hrvatskoj, u: Vrgoč, H., ur., Pedagogija i hrvatsko školstvo, Hrvatski-pedagoško književni zbor, Zagreb 1996, str. 24–30.
- M. I. A.: Školski vrtovi i njihovo unapređivanje. – Hrvatski učiteljski dom (Zagreb), IV, 1911.
- Matasović, A., Munjiza, E., Vukovac, I.: Učenička zadruga Osnovne škole »Ivan Filipović« Velika Kopanica 1957.–1997. Osnovna škola »Ivan Filipović«, Velika Kopanica, 1997.
- Munjiza Emerik, Školski vrtovi u osnovnom školstvu Hrvatske do 1918. godine, Anali za povijest odgoja, 1, Zagreb, 1992, str. 93–102.
- Munjiza, Emerik: Prilog hrvatskoj bibliografiji o školskim vrtovima, u: ur. A. Petak Obnova učeničkog zadrugarstva, Hrvatska zajednica tehničke kulture, Zagreb, 1995, str. 24–31.
- Munjiza, Emerik: Pedagogijska funkcija školskih vrtova, Hrvatski pedagoško-književni zbor, podružnica Slav. Brod, Slav. Brod 2003.
- Munjiza, Emerik, Povijest hrvatskog školstva i pedagogije, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera Filozofski fakultet Osijek, Osijek, 2009.
- Paravina, Emil: Pedagoški rad bibliografija trideset godišta 1946–1975, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1975.
- Petak, Antun: Prvi pokusni školski vrt osnovan je u Vrbovi, Bilten X. smotre učeničkih zadruga Republike Hrvatske, Hrvatska zajednica tehničke kulture, Zagreb 1998, str. 37–39.
- Petrović, Živojin: Bibliografika 30 godišta časopisa Život i škola 1952.–1981. Zavod za prosvjetno-pedagošku službu za područje zajednica Općina Osijek, Osijek, 1981.
- Silov, Milan: Osnovno školstvo u Nezavisnoj državi Hrvatskoj, Zbornik učiteljske akademije u Zagrebu, Zagreb, vol. 1 (4), 2002, str. 65–82.
- Schwab, Erazmo: Školski vrt: prinos za rješavanje zadataka o javnom uzgoju. – četvrto povećano i izpravljeno izdanje uz naročitu dozvolu piščevu pohrvatio Franjo Klaić. – Zagreb, 1877.
- Školski vrt: list za promicanje školskog vrtlarstva (Zagreb), 1899–1900.
- Školski vrtovi. – Napredak (Zagreb), XXV., 1884. Trstenjak, Davorin: Školski vrt u selu. – Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 1883.
- V.: Rad i škola. – Napredak (Zagreb), XXI, 1880.

*Zusammenfassung***Schulgärten im Grundschulwesen in Kroatien von den Anfängen bis 2014*****Emerik Munjiza***

Schulgärten als Schulinstitut und pädagogische Kategorie sind im 19. Jahrhundert entstanden. Die amtliche Statistik folgt der Errichtung von Schulgärten an der Militärgrenze seit 1816 und in Zivilkroatien seit 1836. Die Aktivität in Schulgärten wurde bis zur Inkraftsetzung von Schulgesetzen, durch Verordnungen und Regeln der Behörde und der Schulverwaltung geregelt, die aber nicht verbindlich waren. Mit den ersten zwei Schulgesetzen (1871 für die Militärgrenze und 1874 für Zivilkroatien) wurden Schulgärten obligatorisch für alle Grundschulen in Kroatien. Trotz der rechtlichen Vorschriften, hatte nicht jede Schule einen Garten, so dass der Prozentsatz zwischen 72 und 80% lag.

In der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen waren Schulgärten gesetzlich obligatorisch. Neben der allgemeinen Bildungsbedeutung ermöglichten sie Kopplung und Ergänzung von Lehrinhalten, der Theorie und Praxis durch Beobachtung, Experimentieren und praktische Arbeit, durch Erntesammlung und Herstellung von didaktischen Lernmitteln. Nach dem Zweiten Weltkrieg und der Einführung der achtjährigen Schulpflicht waren Schulgärten nicht mehr obligatorisch. Mit der Einführung eines neuen Programms namens freie Aktivitäten wurden Schulgärten als selbstständige Kurse oder als Teil einer Schulgenossenschaft zur Form von freiwilligen außerschulischen Aktivitäten.

Schulgärten hatten in ihrer Anfangsphase vor allem wirtschaftliche Bedeutung, sie wurden bei Schulinternaten und Waisenhäusern eingerichtet. Im Laufe der Zeit haben sie durch den Lernprozess eine Erziehungs- und Bildungsbedeutung bekommen, die zur Gesamtbildung der Persönlichkeit, insbesondere zur Bildung der Arbeitsgewohnheiten, beigetragen hat.

Schulgärten haben ihre Erziehungs- und Bildungsbedeutung bis heute erhalten. In heutigen Bedingungen haben sie auf dem Gebiet der Ökologie neue Möglichkeiten / Aufgaben bekommen, sowohl in der Bildung für nachhaltige Entwicklung als auch beim Anbau von Bio-Lebensmitteln. Wir stellen ihre unbestreitbare Rolle bei der Verhinderung von sozial inakzeptabler Verhaltensweise fest, wie auch ihre Bedeutung in der Psychotherapie von Kindern mit Trauma entstanden durch den Heimatkrieg.